

VLEERMUISKASTEN IN JONGE BOSSEN

Jan Boshamer

Wanneer we het eind november 1995 verschenen boek van Kees Kapteyn 'Vleermuizen in het landschap' erop naslaan, zien we dat er in de kop van Noord-Holland op het gebied van vleermuizen weinig te beleven is. Het door intensieve bollenteelt gedomineerde landschap wordt door sommigen zelfs betiteld als ecologisch woestijngebied! Wanneer we de noordkop met de vleermuis-detector beluisteren, blijft het inderdaad vaak angstwekkend stil... Toch zijn er ook in deze weinig inspirerende omgeving nog heel wat leuke dingen voor en met vleermuizen te doen. Hier een verslagje van acht jaar ervaring met vleermuiskasten.

Het ophangen van vleermuiskasten heeft vooral zin in jonge bossen, waar nog geen boomholten voorhanden zijn. Foto Jan Boshamer

Het idee om vleermuiskasten op te gaan hangen ontstond in september 1987, toen in een schuurtje in een eendenkooi in 't Zand achter een stukje board tien gewone grootoren werden gevonden. Het bleken alle vrouwtjes te zijn. Toen het schuurtje in hetzelfde jaar door een najaarsstorm tot brandhout werd gereduceerd was er in de hele eendenkooi geen vergelijkbaar onderkomen meer te vinden. Omdat de eendenkooi pas was overgenomen door de 'Stichting Het Noordhollands Landschap' ontstond al snel het idee om iets voor vleermuizen te doen. Omdat de eendenkooi een belangrijke functie zou krijgen op het gebied van voorlichting en educatie, wilden we ook aan het publiek laten zien wat er in een natuurgebiedje van nog geen vier hectare voor vleermuizen gedaan kan worden. Het maken en ophangen van vleermuiskasten leek hiervoor een eenvoudig en snel te realiseren middel. Op een basisschool in Den Helder werden na een biologielees over vleermuizen de eerste dertig vleermuiskasten in elkaar gezet. De kasten werden genummerd en duidelijk zichtbaar opgehangen en in het bezoekerscentrum is een permanente plek ingericht waar informatie verstrekt wordt over wat zich in de kasten afspeelt. Vanzelfsprekend worden de kasten tijdens publieksexcursies niet geopend. Gezien de vele positieve reacties tijdens

Vleermuiskasten kunnen het best niet te ver van elkaar hangen, bij voorkeur langs paden en bij open plekken. *Foto Jan Boshamer*

dialezingen en vleermuisdetector-excursies blijkt het mes aan twee kanten te snijden: er wordt op eenvoudige wijze een poging gedaan de ergste nood voor wat betreft verblijfplaatsen te lenigen en het verborgen leven van vleermuizen wordt permanent bij het publiek op een positieve wijze onder de aandacht gebracht.

Huisvesting

Het idee achter het ophangen van vleermuiskasten in de kop van Noord-Holland is, dat het aantal beschikbare holle bomen hier bijzonder gering is. Tevens liggen veel bosjes geïsoleerd in het landschap. Het ophangen van vleermuiskasten kan de isolatie niet opheffen, maar de huisvestingsmogelijkheden

Eendekooi bij 't Zand, Noord-Holland: een bos-eilandje in een verder kaal landschap. *Foto Jan Boshamer*

in op het oog geschikte gebieden aanmerkelijk verruimen. In grote nieuw aangelegde recreatiebossen en groenstroken rondom nieuwbouwwijken worden vaak al snel foeragerende vleermuizen waargenomen. Hier speelt dan ook niet zozeer het isolatieprobleem, maar de geringe ouderdom van de bomen en het ontbreken van geschikte boomholten. Vleermuiskasten kunnen hier een eerste aanzet geven tot permanente vestiging van vleermuizen. Ervaringen opgedaan in het Robbenoordbos in de Wieringermeer wezen uit dat wanneer er eenmaal een flinke hoeveelheid kasten was opgehangen, het met de detector waargenomen aantal vleermuizen jaarlijks snel toenam. Het nut van de kasten werd nog sterker gevoeld toen ook andere locaties, zonder kasten, in dit ruim 460 hectare grote bos werden bezocht.

Doelstelling

Met het ophangen van vleermuiskasten in de kop van Noord-Holland hebben we de volgende doelstellingen:

- Onderzoeken of de aanwezigheid van kunstmatige onderkomens invloed heeft op het voorkomen van vleermuizen, door het ophangen van series vleermuiskasten in diverse kleine, geïsoleerd liggende eendenkooien, geriefhoutbosjes, stadsparken en recreatiebossen.
- Het vergroten van de aantrekkelijkheid van geïsoleerd liggende bosjes voor vleermuizen. Vanuit de 'stepping stone' gedachte zouden deze een uitstralingseffect kunnen hebben naar andere kleine bosjes in de noordkop.
- Het tijdelijk verkleinen van het tekort aan verblijfplaatsen, totdat dit op een natuurlijke wijze is opgelost. Het voeren van ecologisch bosbeheer kan al na korte tijd natuurlijke schuilplaatsen voor vleermuizen opleveren.
- Het verkrijgen van aanvullende gegevens over soorten die met de detector moeilijk waarneembaar zijn, zoals de gewone grootoorvleermuis.
- Het bijhouden van aantalsontwikkelingen en het krijgen van inzicht in het migratiegedrag van o.a. de ruige dwergvleermuis, door middel van regelmatige controles.

Voordat er in overleg met de eigenaar/beheerder besloten wordt om vleermuiskasten op te hangen, wordt er eerst met behulp van vleermuisdetectors vastgesteld welke soorten vleermui-

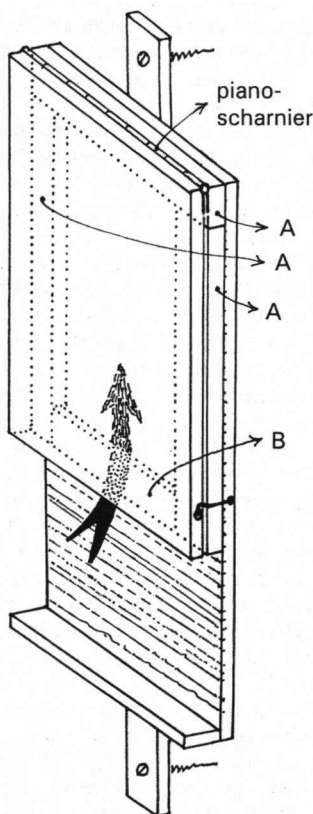
zen er in het gekozen gebied voorkomen. Tevens wordt er, voor zover mogelijk, getracht een inzicht te krijgen in de populatiegrootte. Er wordt alleen met platte kasten (zie bouwtekening) gewerkt vanwege de eenvoudige bouwwijze, de geringe kosten en de gemakkelijke controleerbaarheid. Een bijkomend voordeel van deze kasten is dat ze absoluut onaantrekkelijk voor vogels zijn. De kasten worden zoveel mogelijk langs paden en op open plekken opgehangen. Afhankelijk van het gebied worden de kasten vanaf maart/april tot in oktober/november maandelijks gecontroleerd en schoongehouden.

Snel resultaat

In de kop van Noord-Holland lieten de eerste resultaten niet lang op zich wachten. Gemiddeld twee maanden na het ophangen van de kasten werden de eerste bewoningssporen aangetroffen in de vorm van keutels op het mestplankje. Latere controles toonden aan dat de ruige dwergvleermuis veruit het meest gebruik maakt van de kasten. Dat wil

Het 'mestplankje' onderaan de aanvliegplaats vangt de uit de kast vallende keuteltjes op, en verraaft zodoende of de vleermuizen de kast gebruiken. Foto Jan Boshamer

echter niet zeggen dat dit altijd de algemeenste soort is in het gebied. Na verloop van tijd werden ook watervleermuizen, meervleermuizen, gewone grootovleermuizen en een incidentele gewone dwergvleermuis in de kasten waargenomen. De vondst van een watervleermuis in een kast in de eendenkooi in 't Zand leidde al snel tot de ontdekking van een kleine kolonie in een holle abeel. Van de meervleermuis werden in augustus/september paargeschappen in de kasten waargenomen.

Werktekening vleermuiskast. De houtdikte en de afmetingen van de meeste onderdelen komen er niet zo erg op aan. De achterplank kan bijvoorbeeld 60 x 25 cm zijn, de voorplank 40 x 25 cm. De achterplank moet over de gehele oppervlakte van zaagsneden zijn voorzien. De latten die de hangruimte begrenzen en op de achterplank vast zitten (A) moeten ongeveer 3 cm dik zijn. De lat die aan de onderkant de invliegpleet begrenst zit aan de voorplank vast (B); deze lat moet zo dik zijn dat de overblijvende invliegpleet maximaal 1,7 cm breed is.

Voorlichting kan het imago van de vleermuizen bij het brede publiek aanzienlijk verbeteren. Foto Jan Boshamer

In het Robbenoordbos werden tot twee keer toe gewone grootoren in een kast aangetroffen. Tijdens nachtelijke inventarisaties met de vleermuisdetector was het voorkomen van deze soort tot dan toe niet aangetoond.

Nieuwe terreinen

Het ophangen van één vleermuiskast leidt vrijwel nooit tot succes; het is immers geen 'nestkastje' als bedoeld voor vogels. Vleermuizen maken meestal van diverse onderkomens gebruik, dus is het van belang altijd grotere aantallen kasten op te hangen. Hoewel geen criterium gegeven kan worden voor het benodigde aantal, wordt meestal een onderlinge afstand van circa vijftientig meter aangehouden. De kasten worden zodanig opgehangen dat je vanuit de ene kast de volgende kunt zien hangen. Zo mogelijk worden de kasten in de luwte opgehangen, met de voorzijde naar de zon gericht. Vleermuizen zijn echte warmteliefhebbers en bij diverse controles bleek steeds weer dat het niet snel te warm kon zijn in de houten kasten.

De meeste soorten hechten belang aan een vrije in- en uitvliegruimte. Houd hier rekening mee bij het ophangen van kasten. Voor soorten als de ruige dwergvleermuis, de water- en meervleermuis die graag gebruik maken van doorgaande 'open' paden leidt het ophangen van kasten langs deze paden snel tot positieve resultaten. Voor de gewone grootoorvleermuis kunnen ook enkele kasten wat dieper in het bos opgehangen worden. Het schoonhouden is erg belangrijk, omdat vleermuizen kasten met bijvoorbeeld oorkruiers en pissebedden lijken te mijden. Ook komt het nogal eens voor dat de gewone papierwesp

een nest in een kast maakt, hoewel de hier gebruikte platte kast vanwege de smalle binnenruimte hiervoor wat minder 'vatbaar' is. Kasten waarvan de toegang bedekt is door spinnewebben worden vrijwel altijd door vleermuizen gemeden. Eenmaal opgehangen kasten moeten dus goed bijgehouden en regelmatig gecontroleerd worden.

Niet alles volplempen!

In oudere bosgebieden kunnen vleermuiskasten oude holle bomen nooit vervangen, hoogstens kunnen ze voor vleermuizen de concurrentiepositie ten opzichte van vogels iets verbeteren. Het ophangen van vleermuiskasten zal altijd een vorm van 'tuinieren' blijven. Daarom is het niet wenselijk vleermuiskasten op te hangen in bossen waar al veel boomholten aanwezig zijn. Het scheppen van een zo natuurlijk en ongestoord mogelijk bosareaal biedt op langere termijn de beste vooruitzichten voor vleermuizen en andere bosbewoners. Door hun beperkte grootte zullen vleermuiskasten zelden grote kolonies huisvesten. Misschien dat het aanbrengen van variatie in de gebruikte modellen niet alleen meer soorten vleermuizen aantrekt, maar tevens de mogelijkheid tot het vestigen van kolonies vergroot. Met dit artikel wil ik overigens absoluut niet propageren dat elk bosperceeltje of nieuw aangelegd recreatiegebied moet worden volgehangen met vleermuiskasten, wél wil ik er mee aangeven dat - mits goed opgezet en in nauw overleg met de beherende instanties - vleermuiskasten een aanvulling kunnen vormen op de natuurlijke schuilplaatsen. Tevens vormen de kasten, doordat ze gemakkelijk te controleren zijn, een welkome bron van gegevens over de voorkomende vleermuizen. Tot slot wijs ik er nog op dat in bossen en parken waar het publiek welkom is, door middel van excursies, diaprojecties en informatiepanelen voorlichting gegeven kan worden over het doel van de vleermuiskasten. Binnen de natuurbescherming zal voor de publieke opinie altijd een belangrijke rol zijn weggelegd. Vleermuizen worden bij het publiek al wat populairder en ook op deze manier kan dat gestimuleerd worden.